

Jan Pauer

A DIKTATÚRÁK MŰLTJÁNAK FELDOLGOZÁSA CSEHORSZÁGBAN ÉS SZLOVÁKIÁBAN*

Csehszlovákiában a kommunista rendszer összeomlását a közös állam felbomlása követte. A diktatúra felbomlása és az azt követő legitimációs válság a kommunista múlt feldolgozását kiemelkedő témává változtatták. Már az 1989–1992 közötti időszakban, a közös állam fennállásának idején jelentősek voltak a különbségek a két országrész között ebben a vonatkozásban, az önállóvá válással kapcsolatban pedig felerősödtek.

A csehszlovák kommunizmusnak megvoltak a maga sajátosságai, amelyek kivételessé tették Közép-Európában. A legfeltűnőbb volt viszonylag erős támogatottsága. A két világháború közötti időszakban a Kommunista Párt a parlamenti politika egyik szereplője volt, és 10% körüli támogatottságával mindenekelőtt a cseh értelmiség körében volt népszerű. München 1938-as traumatikus élménye aláásta a csehek és szlovákok bizalmát a nyugati demokráciákban, mely bizalom az első köztársaság megszűntével végleg megingott. A német megszállás, a Szovjetunió részvétele a nyugati szövetségben, és a háború lefolyásának az a sajátossága, hogy az országot a Vörös Hadsereg 1945 után elhagyta, olyan tényezők voltak, amelyek Eduard Beneš emigráns kormányának keleti orientációját csak felerősítették. Az antifasizmus nyitotta meg a kommunisták diadalútját az új állam politikájában. A parlamentáris úton megvalósuló szocializmus eszméje eltakarta a pártok közötti különbségeket. Az egész háború utáni Európában érezhető antikapitalista kezdeményezések segítettek a társadalom orientálódását a szocializmus és a kommunizmus irányában. A pártok többsége szocialista orientációt követett, a Kommunista Párt pedig 1946-ban 38%-kal a legerősebb parlamenti pártnak bizonyult. 1946-ban a kommunisták átvették a hatalmat, és bekebelezték a szociáldemokrata pártot, így 2,6 millió tagjuk lett, ami a népesség 22%-át jelentette. A későbbi tisztogatások után is 1,5 millió tagjuk volt, ami a népesség 10–12%-át jelentette – kétszer olyan magas arány, mint Lengyelországban és Magyarországon. Összesen 7 millió polgár vált hosszabb-rövidebb időre a Kommunista Párt tagjává, ami a népességnek a kommunizmussal való széles kapcsolatrendszerét hozta létre.

A kommunista rendszer négy évtizede során ugyancsak jelentős volt az áldozatainak a száma. Több mint 200 000 politikailag motivált bírósági ítéletben 248

* Jan PAUER: *Aufarbeitung der Diktaturen in Tschechien und der Slowakei*, Aus Politik und Zeitgeschichte 2006/42., 25–32.

embert ítéltek halálra, 4500-an pusztultak el a börtönökben és 327-en lelték halálukat a határőrség révén. Csaknem 7000 embert vittek el Szlovákiából orosz munkatáborokba. Börtönökbe és különféle lágerekbe több mint 250 000 embert zártak, és háromszor ennyi volt a foglakozásuk és társadalmi státusuk miatt üldözöttek száma. A politikai üldözöttek száma több volt 2 milliónál, így ezek családtagjaival együtt 6–8 millió embert sújtott politikai üldöztetés.¹

A csehszlovák kommunizmus különlegessége kettős volt: egyrészt országos politikai mozgalom, amely gyökerekkel rendelkezett az országban, másrészt a szovjet érdekek uralmi eszköze és a terrorista-represszív rezsím kiszolgálója. Kétszer, a háború után és 1968-ban vált a Kommunista Párt az egész ország reményeinek hordozójává, és ezt mind a kétszer csalódás és az állami erőszak hulláma követte.

Szlovákiában kevésbé voltak elkötelezettek a kommunizmus mellett, és ennek következtében a felelősség érzete is alacsonyabb volt a kommunizmus büneiért, mint a cseh országrészen. A szlovákok az utolsó, valamilyen értelemben szabad választásokon, 1946-ban világosan a nem-kommunista erőket támogatták (62,5%). Ugyanekkor a cseh országrészen ugyanezen a választáson a kommunisták 40%-kal az Európában kommunista párt által valaha szabadon elért legnagyobb támogatottságot mondhatták a magukénak, míg a szlovák kommunisták valamivel több mint 30%-ot szereztek.

A szlovák kommunizmus kezdettől nemzeti profilt vett fel. A két világháború között a szlovák kommunisták nacionalistább hangot ütöttek meg a szlovák autonómistáknál is. A „szlovák nép nemzeti felszabadító harcáról” beszéltek, és a húszas években kiadták a jelszót: „ki a cseh megszállókkal Szlovákiából”.² A szlovák kommunisták 1947–48-ban túl gyengék voltak ahhoz, hogy saját erejükből megragadhassák a hatalmat. Rá voltak utalva a prágai centrumú hatalomra, amely merev centralizmust képviselt, és elnyomott minden autonómiatörekvést. A sztálinista terror időszakában néhány szlovák nemzetiségű kommunista vezetőt – így többek között Gustav Husákot is – letartóztatták, börtönbe vetették, s a kirakatperekben „polgári” nacionalistákként ítélték el és bélyegezték meg őket. A szlovák nemzeti kommunizmusnak ők voltak a mártírjai. Így keletkezett az a legenda, hogy a szlovák kommunisták a kommunista rezsímet az újabb prágai elnyomás-ként szemlélték.

A hatvanas években újjáéledt a szlovák nemzeti kommunizmus. A „prágai tavasz” 1968-as követeléseire tartozott az elítélt szlovák kommunisták rehabilitálása és a két ország rész egyenjogú viszonya. Az unitárius állam föderalizálása volt az az egyetlen reform, amely túlélte az 1968-at követő visszarendeződést, ami azon-

¹ A kommunizmus által üldözöttek prágai emléktáblája szerint. Lásd Karel KAPLAN: *Politische Persekution in der Tschechoslowakei 1948–1972*. Forschungsprojekt: Krisen in den Systemen sowjetischen Typs Nr. 3., Köln, 1983, 27; *Žlociny komunizmu na Slovensku 1948–1989*, I–II., szerk. František Mikloško, Prešov, 2001.

² Vö. L'ubomir LIPTÁK: *Slovensko v. 20. storoci*, Bratislava, 1998, 148.

ban a rendszer elnyomó jellege következtében csak a diktatúra párhuzamos rendszerét eredményezte. Paradox, de a szlovák önállóságot és egyenjogúságot éppen ez a diktatórikus rendszer ismerte el, amely Gustav Husák rezsimjének Szlovákiában bizonyos nemzeti legitimitációt biztosított.

A kommunista rendszer gyakorlati hatásai is mások voltak Szlovákiában, mint Csehországban. Dacára a felülről kikényszerített jellegnek, a szlovákok történelmük legnagyobb mérvű urbanizációját és iparosítását ehhez az időszakhoz köthetik. A mérnökök, tudósok, művészek új generációi születtek ebben a korábban agrárjellegű társadalomban. Nem csoda, ha 1992-ben az 1948–1989 közötti időszakot a nemzeti történelem legjobb korszakának tekintették.³ Mivel 1968 után a represszió kisebb volt a szlovák részeken, mint Csehországban, ezért 1989 előtt ott csupán egyházi és ökológiai csoportok tiltakoztak a rezsim ellen.

A múlttal kapcsolatos politika Szlovákiában

A kommunista rendszer hirtelen összeomlása 1989-ben Szlovákiát váratlanul érte. Inkább reformokra, mint hirtelen rendszerváltásra volt érett. A kommunista elitek nem igazán adták át hatalmukat, hanem reformált alakban vettek részt az új rendszer kialakításában. Itt nem létezett az ellenzék és a hivatalos intézmények dichotómiája, hanem a hirtelen fellépő tömeges polgári mozgalmak befogadták az ellenzékiet, de többségükben a régi rend reformorientálta hívei vettek részt azokban. A polgári mozgalmak katolikus része világosan a spanyol mintájú megbocsátási politika mellett tette le a voksát: amnesztiát kértek az egykori titkosszolgálat tagjainak, s František Mikloško és Jan Carnogursky látványosan jelen voltak Gustav Husák temetésén. A kommunista múlttal kapcsolatos diskurzus nem vált központi jelentőségűvé a szlovák átmenetben. Az egykori áldozatok rehabilitációjával kapcsolatosan azonban széleskörű konszenzus állt fenn mindkét országrészben. Az egyházi javak visszaszolgáltatásában a szlovákok jóval nagylelkűbbek voltak a cseheknél. A föderális parlament által 1991-ben megalkotott *lusztrációs* (átvilágítási) és annak alapján a hivatalviselést korlátozó törvény Szlovákiában már kezdettől fogva ellenállásba ütközött.⁴ A legerősebb szlovák politikus, Vladimír Meciar már az 1992-es választások előtt kijelentette, hogy ezt a törvényt Szlovákiában nem fogják alkalmazni. Meciar ezt a döntését az ország korlátozott méreteivel és az emberek változási képességével indokolta. Büszkén jelentette ki, hogy Szlovákiában az embereket nem egykori párttagságuk alapján ítélik meg.⁵ Ezen felül demokratikus szempontból is ki-

³ Institut pro vyzkum verejneho ninení IVM-09-1992.

⁴ A törvény célja az volt, hogy az egykori kommunista elit tagjai és az állambiztonság személyzete ne tölthessenek be újból hivatalokat a közéletben és a politikában.

⁵ Lásd Vladimír MECIAR – Dana PODRACKÁ – L'uba ŠAJDOVÁ: *Slovenské tabu*, Bratislava, 2000, 344.

fogásolta a lusztrációs törvényt. Szerinte rosszabb, ha ártatlan embereket állítanak a pellengérré, mint ha néhány volt állambiztonsági tiszt újra közéleti pozícióba kerül. Meciar, aki a szlovák különválási mozgalom vezetőjeként annak szimbólumává lett, azt követelte, hogy a szlovák titkosszolgálati akták Szlovákiába kerüljenek. A prágai centralizmus elleni kampány részeként minisztériumának munkatársai betörték egy archívumba, és olyan aktákat vettek magukhoz, amelyek a szövetségi belügyminisztériumhoz tartoztak. Ezekből az aktákból éppen azt a részt távolították el, ahol egy „Doktor” fedőnevű ügynök anyagai voltak. A prágai központi nyilvántartás adatai alapján az derült ki, hogy ez Vladimir Meciar fedőneve volt. Ezen túl még egy akta foglalkozott vele mint „ellenséges személlyel”.

Azon túlmenően, hogy maga Meciar is érintve volt, az eltulajdonított akták a kezébe kerültek, úgyhogy ő vált a szlovák lusztráció döntőbírájává. Ha akarta, volt állambiztonsági tisztet segített pozícióba, vagy más politikusokat, újságírókat és egyházi személyeket vádolt meg és tett el az útból az akták segítségével. Az illegálisan megszerzett akták „privatizációja” jellemezte a Meciar-éra „jogi kultúráját”. Később az akták az újjászervezett szlovák nemzetbiztonsági hivatalhoz (SIS) kerültek, amely operatív anyagként használta azokat.

Az 1996-ig érvényben lévő lusztrációs törvény Szlovákiában sosem került sem bevezetésre, sem nem helyezték hatályon kívül. Az állami intézmények pozícióinak betöltésénél nem kerültek érvényesítésre a lusztrációs szempontok. Így kerülhetett sor arra, hogy tíz évvel a rendszerváltást követően a négy állami vezető pozícióban három volt kommunista funkcionárius ülhetett: Rudolf Schuster államelnök a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának volt a tagja, 1989-ben még pártfőtítkárrá is megválasztották. A parlament elnöke, Josef Migaš a párt központi bizottságának osztályvezetője volt, a korábbi kommunista belügyminiszter, Milan Cic pedig a szlovák alkotmánybíróság elnöke, és a szlovák alkotmány egyik megalkotója volt. Korábbi központi bizottsági tagok egész sora töltött be miniszteri és egyéb kulcspozíciókat a közigazgatásban. A Meciar-időszakban minden államelnök, és a képviselők kétharmada tagjai voltak a kommunista pártnak. Az állambiztonsággal való kapcsolat vagy az ahhoz tartozás sem jelentette a karrier akadályát. A volt állambiztonsági tisztek részt vettek az új nemzetbiztonsági rendszer kialakításában. Bírák, akik korábban szlovák állampolgárokat ítélték el szamizdatok terjesztéséért vagy az állami egyházfelügyelet megsértéséért, tovább folytathatták bírói tevékenységüket a rendszerváltás után. Ezek közül négy bíró dolgozott a Szlovák Legfelsőbb Bíróságon. A Sme című napilap 2004-ben az egyik egyházi ügyben 1989 előtt eljáró bírónak az új szlovák bíróság ítélete alapján egymillió korona kártérítést kellett fizetnie, mert egy pap másfél év börtönre ítéletét (amiért állami engedély nélkül tartott misét) politikai jellegű ítéletnek nevezte. A szlovák igazságszolgáltatás felfogása szerint a kommunista időszakban ez normális büncselekmény volt. Sok szlovák cég vezetésében és különféle gazdasági testületekben korábbi állambiztonsági tisztek ülnek vezető pozíciókban.

1996-ban a szlovák parlament elfogadta a törvényt „A kommunista rendszer amorális és jogellenes voltáról”. Ennek azonban nem a múlt feldolgozásának újabb fejezetét kellett bevezetnie, hanem végleges lezárását kívánta adni a kommunista múltnak. Dacára annak, hogy a törvény szerint ugyanaz az elévülési határidő Szlovákiában és Csehországban a kommunizmus időszakában elkövetett bűncselekményekre, Szlovákiában nem vonták büntetőjogi felelősségre a korábbi funkcionáriusokat. Az állambiztonsági szolgálat egykori vezetőjét, Alois Lorenz generálist például ennek alapján jogellenes aktamegsemmisítésért és 300 disszidens bebörtönzéséért viselt felelőssége miatt négy év börtönre ítélték, de szlovák pátriájába való visszatérésevel sikerült kibújni az ítélet végrehajtása alól. Szabadon élhetett, az ellene folyó eljárást 1998-ban megszüntették, igaz, Meciar bukása után, 2002 áprilisában hatalommal való visszaélés miatt 15 hónap felfüggesztett börtönre ítélték. Vasil Bil’ak, aki egyike volt azoknak, akik a szovjet csapatokat behívták, éveken át élt sértetlenül pozsonyi villájában, csak 2000-ben vádolták meg hazaárulással. A ma 89 éves politikus nyugodtan szemlélheti a 23 000 oldalas vádirattal kínlódo szlovák igazságszolgáltatás tehetetlenségét. A korábbi funkcionáriusok politikai jellegű bűncselekményei a szlovák jogértelmezés szerint mára többségében már elévültek. A határon meggyilkoltak miatt sem emeltek vádat.

A kommunista múlt Szlovákiában sértetlenül maradt fenn a posztkommunista rendszerben. A régi elitek sértetlenül integrálódhattak az új rendszer vezetésébe. A nemzeti kommunizmus és a nacionalizmus között folyamatosság jött létre. A nemzeti kommunista szlovák író, Vladimír Minác ezt így fogalmazta meg: „Kommunistaként nem vagyok sikeres, de szlovákként egy új korszak előtt állok.”⁶

Hiányzott a korábbi kommunista elittel szembeni alternatív ellenzéki elit a szlovák ellenzék gyengesége következtében, és az új elitet a nemzeti kommunistából szlovák patriotává és nacionalistává válók töltötték fel. A Meciar-féle nemzeti populizmus tíz éve nem nyitott teret a kommunista múlttal való szembenézésnek. Csak 1998-ban, Meciar bukása után – ami egy második demokratikus fordulatként értelmezhető – kezdődhetett meg ez az addig leblokkolt folyamat. 1999-ben cseh mintára hozták létre a „kommunizmus bűneit dokumentáló hatóságot”, amely elsődlegesen a kommunizmus alatt elkövetett politikai motivációjú bűncselekmények dokumentációjára koncentrált. Az igazságügy-minisztérium kebelében jött létre, összesen három munkatárssal. 2002-ben az egykori disszidens Jan Langoš korábbi szövetségi belügyminiszter vezetésével képviselők egy csoportja keresztülvitte a parlamenten az 1939–1989 közötti titkos dokumentumok megnyitásáról szóló törvényt, és lengyel mintára a „nemzeti emlékezet intézete” hivatalának a létrehozását.⁷

⁶ Idézi Jan BUNCÁK – Valentína HARMÁDYOVÁ – Zuzana KUSÁ: *Politická zmena v špolocenskej rozprave*, Bratislava, 1996, 203.

⁷ Interjú Jan Langošsal, *Domino fórum*, 2002. VII. 18–24.

Ezzel Közép-Európában utolsóként sikerült feloldani a titkosszolgálati aktákba való betekintés tilalmát Szlovákiában, mely aktákat mindaddig zárolt a nemzetbiztonsági hivatal, és megnyílt a polgárok előtt a hozzáférés lehetősége. A 79 munkatárssal rendelkező hivatal mind a nemzetiszocializmus, mind a kommunizmus teljes időszakának iratanyagába nyújt szabályozott betekintést a polgárok és a kutatók számára. Szemben a hasonló cseh hivatallal, nincsen saját bűnüldözési hatásköre, de van vádemelési joga. Tevékenységét közvetlenül a parlament felügyeli. Csak ezzel az intézménnyel hárultak el az akadályok Szlovákiában a múlt feldolgozása elől.

A cseh „dekommunizációs” politika

Csehországban a kommunizmust nemzeti katasztrófának tekintik, mint a fejlődés akadályát; Csehország lemaradása a nyugathoz képest megnövekedett, és eltűntek a szomszédos országokhoz képest fennálló előnyök. Az 1968-at követő „normalizáció” a cseh területeket különösen keményen sújtotta, a tudomány és a kultúra leghosszabban tartó elnyomását jelentette a cseh újkori történelemben. Maga a „prágai tavasz” ellentmondásos örökséget hagyott maga után. Az „emberarcú szocializmus programja” népszerű volt és növelte a cseheknél a kommunizmus elfogadottságát, ami erőteljesebb volt, mint a szlovákoknál, ahol a nemzeti elemek domináltak. A korábbi kommunista vezetők egy része a cseheknél „nemzeti hősnak” számított, és a represszív „normalizációs politika” elleni ellenállásba is bekapcsolódott egy részük a Charta '77 aktivistájaként. A „prágai tavasz” ellentmondásos megítélést kapott az 1989-et követő szabad nyilvánosságban; sokan a kommunista frakciók olyan harcként értelmezték, amely eleve kudarcra volt ítélve, mások pedig a rendszerváltás legitim előfutárának tekintik – ezáltal az új politikai polarizáció egyik meghatározó konfliktusvonalává vált.

1989 után a Cseh Köztársaság a „dekommunizációs politika” éllóvasának tekinthető. Václav Klaus és pártja „rendszeres antikommunizmust” képviselt és fogadtott el az új államban, amely elutasította a gazdasági tervezés alapvető elhibázottságát, valamint a centralizációt és az ideológiaközpontúságot. Friedrich A. Hayek szellemében a kommunizmust mint egy félresikerült gigantikus társadalmi kísérletet szemlélték, mint szellemi torzszülöttet, utópiát, amely a régóta érvényes természetes társadalmi renddel szemben ellenállást jelentett, a család, a közösség, a magántulajdon, az állam és a jog, valamint a piac mint alapvető társadalmi intézmények alapjait veszélyeztetve. A piac mint önszabályozó társadalmi rendszer válik minden társadalmi konstrukcióval szemben a normalitás alapjává, amelyet egyaránt érvényesítenek a kommunista és a szociáldemokrata felfogással. A kommunizmus kritikájának merev abszolutizálása minden szocialisztikus felfogással és harmadik úttal szemben elérte a „prágai tavasz” örökségét is, amely a cseheknél „elértéktelemedett”. Ennek következtében a kisszámú ellenzék tevékenysége is automatikusan

leértékelődött, hiszen a kommunizmusnak, mint eleve halvaszületett ötletnek, nélkülük is szükségképpen el kellett volna tűnnie e szemléletmód alapján.⁸

A kommunista diktatúra múltjának felfogása a cseheknél eleve politikailag instrumentalizált volt, és részévé vált a politikai polarizációnak.

A Cseh Köztársaság vezető politikai erői között egyetértés volt az antikommunizmus elfogadásában, amely több síkon a volt rendszer képviselőinek és hagyományainak félresöpprését jelentette. A lusztrációs törvény azonban több problémát vetett fel: az alapul szolgáló nyilvántartások hiányossága illetve manipulálhatóságuk, valamint a stigmatizáltak jogainak védelme. Ezek vitákat váltottak ki, miközben a belügyminisztérium 1991 és 2002 között 365 000 igazolást adott ki. Ennek a csoportnak csak kb. 3%-a számára tiltották meg a további hivatalviselést. A tulajdon visszazármasztatása is rengeteg előre nem látott problémát eredményezett. Az 1993-as törvény „A kommunista rendszer illegális jellegéről és a vele szembeni ellenállás jogosságáról” pedig a „prágai tavaszt” a kommunista rendszer sajátos válfajaként értelmezte, és így hatásaiban szándékaival ellentétes módon érvényesült. Az 1995-ben létrehozott „hivatal a kommunista bűncselekmények dokumentálásáról és felkutatásáról” 2005-ig 190 személy ellen indított büntetőeljárást. Az eljárások eddig 29 esetben végződtek ítélettel, 54 esetben kellett az eljárást megszüntetni halálesetek, illetve a vádlottak felmentése miatt. Az áldozatok körében felháborodást kelt, hogy a kommunista rendszer főbűnösei nem nyerték meg el méltó büntetésüket.

1996 óta van arra lehetőségük a polgároknak arra, hogy betekinthesse az egykori titkosszolgálat őket érintő adataiba. 2002-ben a belügyminisztérium 75 000 egykori titkosszolgálati személy nevét tartalmazó, hivatalos listát tett közzé. Ma csaknem teljes körű a polgárok hozzáférése a titkosszolgálati iratokhoz, amennyiben azok érintik személyiségi jogaikat. Kelet-Európa egyetlen más országában sem biztosítanak ilyen széleskörű hozzáférést a kommunista titkosszolgálat irataihoz, mely jog még harmadik személyek adatainak az ellenőrzését is magában foglalja. Problémás viszont, hogy a titkosszolgálati jelentéseket kommentárok nélkül közlik, ami sok félreértésre adott okot. Gyakori, hogy aktivisták az interneten közölnek különféle titkosszolgálati dokumentumokat, hogy azzal különféle személyes ellentéteket szítsanak. 2005-ben történészek és neves egykori ellenzékiek tiltakoztak az ilyen eljárásokkal szemben, Václav Havel bizarr „reality show”-nak nevezte azt.

Mutatja a titkosszolgálati akták alapján kialakított ítéletek és felelősségre vonás problematikus voltát 100 olyan személy esetének a nyilvánosságra hozatala, akik jogsérelmet szenvedtek ennek a gyakorlatnak a következtében.⁹ Több mint 750

⁸ Vö. Petr JÜNGLING – Tomáš KOUDELA – Petr Zantovsky: *Tak pravil Václav Klaus*, Praha, 1998, 43.

⁹ Lásd Zdena SALIVAROVA-ŠKVORECKÁ: *Osocení. Pravidivé přibehy lidí z „cibulkova seznamu”*, Brno, 2000.

személy sikerrel támadta meg bíróság előtt az őt érintő titkosszolgálati adatok alapján bekövetkezett jogsérelmet. A cseh politika a kommunista titkosszolgálati iratokkal kapcsolatban ott válik abszurdá, hogy az áldozatok és a besúgók neve megismerhető, de az eljárásokat kezdeményező és ellenőrző titkosszolgálati tiszteké nem. Ezáltal adataikat védi a törvény, és nevük csak beleegyezésükkel ismerhető meg.

A múlt feldolgozásának politikája Csehországban a felelősök megbüntetésére és diszkriminálására irányult, s nem végezte el a diktatúra hatásmechanizmusának feltárását. Az aktákkal kapcsolatos politika deficitje, hogy nem mutatja meg a legfőbb felelősöket, hanem a kényszerrel is toborzott adatszolgáltatókat állítja pellengérré. Politikailag instrumentalizált volt ez a politika, melynek segítségével megszemenő váltás zajlott le a cseh politikai elitben a két rendszer között. Azonban a kommunista párt választási sikerei, amelyek harmadik erővé teszik a politikában, mutatják, hogy a múlt feldolgozásának politikája képtelen volt megfelelően ellátni feladatát.

Ha a volt Csehszlovákia két utódállamát vesszük szemügyre, akkor nyilvánvalóak a közös múlt ellenére fennálló, sőt felerősödő különbségeik a kommunista múlt feldolgozásában. A Meciár-érát nem a múlt feldolgozása, hanem elrejtése jellemezte. Még az azt követő demokratizálódási időszak sem hozott többet, mint új feltételeit egy olyan vitának, amely alig zajlik, és ha igen, következmények híján. A szlovák politikai diskurzusban a nemzeti dominancia elnyomja a kommunizmusellenességet. A cseheknél a kommunizmussal szembeni fellépés központi jelentőségűvé vált a politikai diskurzusban, és hozzájárult az új politikai megosztottság kialakulásához. A kommunista rendszer örökségének elutasítása itt széles társadalmi konszenzusra épül.

Szabó Máté fordítása